

بررسی استفاده از داروهای گیاهی در خانه‌های سالمندان شهر اصفهان

زهرة بختیاری^۱

چکیده

مقدمه: سالمندان بیشترین جمعیتی هستند که به دلیل ابتلا به ناراحتی‌های مختلف، هم‌زمان از داروهای گوناگون استفاده می‌کنند و اغلب دچار تداخلات دارویی می‌شوند. از طرفی اکثر سالمندان به گیاهان دارویی اعتقاد زیاد دارند و جهت درمان بیماری‌های خود از آن‌ها استفاده می‌کنند. با توجه به کمتر بودن عوارض جانبی داروهای گیاهی و با توجه به این که سالمندان ساکن در خانه‌های سالمندان به گیاهان دارویی دسترسی ندارند و مصرف داروها تحت نظر پزشک است؛ هدف این مطالعه، بررسی استفاده از داروهای گیاهی و گیاه درمانی تحت نظر پزشک در این مراکز بود.

روش‌ها: این مطالعه‌ی توصیفی-تحلیلی در آذر و دی ماه ۱۳۸۷ انجام شد. افراد مورد مطالعه پزشکان و پرستاران شاغل در خانه‌های سالمندان شهر اصفهان بودند. در زمان مطالعه، ۱۰ خانه‌ی سالمندان (به صورت مرکز خصوصی و خیریه) در اصفهان فعالیت می‌کردند که محقق به این مکان‌ها مراجعه کرده، از پزشکان یا پرستاران مسؤل، سؤال نمود. مصاحبه‌ها به صورت باز بود و نظرات جمع‌آوری و تحلیل گردید.

یافته‌ها: ۹۸ درصد از پزشکان و پرستاران شاغل در این مکان‌ها به طب مکمل و گیاه درمانی در خصوص این افراد اعتقاد نداشتند و در واقع داروهای شیمیایی را ترجیح می‌دادند؛ در حالی که به گفته‌ی همین افراد، سالمندان اعتقاد زیادی به این نوع درمان داشتند. داروهای گیاهی مورد استفاده در مراکز مورد مطالعه نیز اغلب موسیلیوم و سیلاکس برای رفع یبوست بود.

نتیجه‌گیری: با توجه به عوارض جانبی برخی داروهای شیمیایی و تداخلات احتمالی آن‌ها پیشنهاد می‌شود پزشکانی با گرایش به طب سنتی و داشتن اطلاعات کافی در این زمینه در این مراکز نیز به کار گرفته شوند.

واژگان کلیدی: سالمند، خانه‌ی سالمند، داروهای گیاهی

مقدمه

راه‌گشای بسیاری از مشکلات جانبی داروها خواهد بود. هدف ما در این مطالعه بررسی استفاده از داروهای گیاهی و گیاه درمانی توسط پزشک در خانه‌های سالمندان بود؛ ضمن این که با بررسی متون مختلف مقاله‌ای در این خصوص پیدا نکردید. تنها مطالعه‌ای در خصوص الگوی مصرف دارو در افراد بالای ۵۵ سال در تهران انجام شده بود که در آن مصرف داروهای شیمیایی مورد بررسی قرار گرفته بود (۳).

با وجود انجام مطالعات پراکنده پیرامون مصرف دارو در ایران، تاکنون مطالعه‌ای در جهت شناخت الگوی مصرف داروهای گیاهی در خانه‌های سالمندان و عوامل مؤثر بر آن انجام نشده است. در حالی که

سالمندان بیشترین افرادی هستند که به دلیل ابتلا به ناراحتی‌های مختلف، هم‌زمان از داروهای گوناگون استفاده می‌کنند و اغلب دچار تداخلات دارویی می‌شوند (۱). تغییر الگوی اپیدمیولوژیک بیماری‌ها در سنین میان‌سالی و سالمندی و وجود بیماری‌های مزمن نیاز به برنامه‌ریزی و نظارت دقیق دارد (۲). در مراکز نگهداری سالمندان کنترل بیشتری بر مصرف دارو به ویژه داروهای شیمیایی است، اما در خصوص مصرف گیاهان دارویی و داروهای گیاهی ممکن است این امر به جدیت صورت نگیرد. در واقع نظارت پزشک و پرستاران مسؤل مراکز بر مصرف این نوع داروها

^۱ کارشناس پژوهشی، گروه علوم بالینی، دانشکده‌ی داروسازی و علوم دارویی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

انجام مطالعات کیفی در این زمینه می‌تواند رویکرد مفیدی باشد که در مطالعات بعدی مورد استفاده قرار گیرد و با تعیین الگوی مصرف دارو و به ویژه گیاهان دارویی در خانه‌های سالمندان و افراد سالمند می‌توان به ارائه برنامه‌ها و راهکارهای مناسب در جهت تصحیح الگوی مصرف و نظارت بهتر بر استفاده از این داروها پرداخت.

روش‌ها

این مطالعه، یک مطالعه‌ی توصیفی-تحلیلی بود که طی آن پزشکان و پرستاران شاغل در خانه‌های سالمندان شهر اصفهان مورد مطالعه قرار گرفتند. مطالعه در آذر ماه و دی ماه ۱۳۸۷ انجام شد. به طور کلی در زمان مطالعه، ۱۰ خانه‌ی سالمندان (به صورت مرکز خصوصی و خیریه) در اصفهان فعالیت می‌کردند. از بین این ۱۰ مرکز سه مرکز شبانه‌روزی بودند، دو مرکز به صورت ارائه‌ی خدمات در منزل سرویس می‌دادند، یک مرکز فقط روزانه فعالیت می‌کرد و بقیه‌ی مراکز به صورت جامع یعنی به هر سه شکل فعالیت می‌نمودند. محقق به این مکان‌ها مراجعه کرده، از پزشکان یا پرستاران مسئول، سؤال نمود. مصاحبه‌ها به صورت باز بود و پزشکان و پرستاران در خصوص داروهایی که به سالمندان مرکز می‌دادند و همچنین اعتقادات خود نسبت به روش‌های درمانی مدرن و سنتی توضیح می‌دادند.

سؤالات بیشتر به صورت سؤالات کلی در خصوص بیشترین بیماری‌هایی که بین سالمندان وجود داشت، بیماری‌های حاد و مزمن، نحوه‌ی درمان با توجه به نوع بیماری، اعتقاد پرسنل و کادر درمانی مراکز به استفاده از روش‌های سنتی، استقبال و عدم

استقبال سالمندان از روش‌های سنتی و طب گیاهی، نوع داروهایی که در مرکز وجود داشت، داروها و همچنین گیاهان دارویی که می‌توانست توسط ملاقات کنندگان در اختیار سالمندان قرار گیرد و سؤالاتی از این قبیل بود. سعی گردید در مصاحبه‌ها بیشتر سؤالات نیمه ساختار یافته و عمیق باشند و کمتر از سؤالات پرسش‌نامه‌ای که جواب کوتاه دارند، استفاده گردد. نظرات به صورت دستی نوشته شد و جمع‌آوری گردید. اطلاعات مشابه در یک دسته قرار گرفت و با توجه به نظرات مشابه ابتدا کدگذاری و سپس آنالیز شد.

یافته‌ها

با بررسی نتایج دریافتیم که ۹۸ درصد از پزشکان و پرستاران شاغل در این مکان‌ها به طب مکمل و گیاه درمانی در خصوص این افراد اعتقاد نداشتند و در واقع داروهای شیمیایی را ترجیح می‌دادند. در حالی که به گفته‌ی همین افراد، سالمندان اعتقاد زیادی به این نوع درمان داشتند. در اکثریت جواب‌ها (حدود ۸۰ درصد) عنوان شد، سالمندان در درمان از تأثیر روش‌های قدیمی بر بیماری‌های خود صحبت می‌کنند و در واقع هنوز باور و گرایش به طب سنتی در آن‌ها وجود دارد.

از طرفی بیشتر پزشکان و پرستاران معتقد بودند، سالمندان بیماری‌های متفاوتی دارند که تداخلات دارویی ایجاد می‌کند؛ ولی با توجه به تأثیر زود هنگام داروهای شیمیایی بهتر می‌دیدند که از داروهای شیمیایی استفاده کنند. با این وجود در پاسخ به یک سؤال جداگانه در خصوص استفاده از داروهای شیمیایی و ترجیح داروهای گیاهی در بیماری‌های

در هفته اقدام به ویزیت سالمندان می‌نمایند، ولی در کل پزشکان عمومی و پرستاران مسؤل، مسؤولیت وضعیت عمومی سالمندان را بر عهده دارند. بنابراین می‌توان گفت اعتقاد این افراد به طب مکمل و گرایش آن‌ها به مصرف داروهای گیاهی نقش زیادی بر تعیین روش‌های درمانی و رژیم‌های غذایی سالمندان دارد.

در بعضی مراکز داروخانه وجود داشت، ولی در کل داروهای گیاهی مورد استفاده در مراکز، که خیلی محدود استفاده می‌شدند، اغلب موسیلیوم و سیلاکس برای رفع یبوست بود و بنا به گفته‌ی پزشکان و پرستاران مسؤل، داروی گیاهی دیگری استفاده نمی‌شد. ۹۰ درصد مصاحبه‌ها نشان داد که مشکلات مصرف داروهای گیاهی نظیر نشناختن کامل خواص گیاهان دارویی و عدم بررسی‌های لازم در خصوص عوارض جانبی و تداخلات دارویی، منفی‌گرایی و بی‌اعتقادی جامعه‌ی پزشکی را زیاد کرده است و بیشتر آن‌ها خطر تجویز داروهای گیاهی را قبول نمی‌کردند و ترجیح می‌دادند که داروهای شیمیایی تجویز کنند.

بحث

تعدد بیماری‌های مختلف سالمندان به ویژه بیماری‌های مزمن در آن‌ها و وجود عوارض جانبی و تداخل دارویی، همچنین اعتقاد و باور سالمندان به طب مکمل و گیاه درمانی از جمله عواملی هستند که ما را برآن داشت الگوریتم مصرف داروهای گیاهی در سالمندان را بررسی کنیم. از آن جایی که در خانه‌های سالمندان نظارت دقیق‌تر بود، تصمیم گرفته شد این بررسی در مراکز سالمندان انجام گیرد. اگر چه ممکن است استفاده از روش‌های سنتی و طب گیاهی برای همه‌ی سالمندان قابل استفاده نباشد، ولی می‌توان برای

مزمّن، ۹۷ درصد پزشکان استفاده از طب مکمل را برای بیماری‌های مزمنی چون دردهای عضلانی و گوارشی قبول داشتند. این افراد اظهار داشتند در درمان بیماری‌های حاد و ناگهانی نمی‌توانند این خطر را بپذیرند و از گیاهان دارویی جهت درمان استفاده کنند، ولی در درمان بیماری‌های مزمن راحت‌تر می‌توانند تصمیم بگیرند و با دادن رژیم‌های غذایی حاوی گیاهان دارویی و یا دادن داروهای گیاهی استاندارد برای درمان اقدام نمایند. ضمن این که مطالعات قبلی نشان داده‌اند که سهم بیماری‌های مزمن در مرگ و میر در سنین سالمندی به طور قابل توجهی بیشتر از سایر بیماری‌ها است (۴).

دردهای مزمن، فعالیت‌های اجتماعی و فعالیت‌های عمومی سالمندان مبتلا به درد مزمن را بیشتر از بیماران عادی مبتلا به درد مزمن تحت تأثیر قرار می‌دهد (۵). در نتیجه کمک به سالمندانی که از دردهای مزمن رنج می‌برند، اهمیت زیادی دارد و روش‌های سنتی از جمله گیاه درمانی می‌تواند اثر مطلوبی بر این گروه داشته باشد.

۵ درصد از پزشکان و پرستاران مسؤل مراکز بیان داشتند، تعدادی از ملاقات کنندگان به درخواست سالمندان بعضی از داروهای گیاهی چون بابونه، شیرین بیان، گل گاوزبان و حتی شوید را به مراکز می‌آورند، البته مراکز تا حدود زیادی بر چیزهایی که توسط ملاقات کنندگان آورده می‌شود، کنترل دارند؛ ولی در هر حال به گفته‌ی این افراد سالمندان تقاضای استفاده از این گیاهان را دارند و این امر می‌تواند نکته‌ی مهمی در خصوص استقبال سالمندان از طب گیاهی باشد. طبق بررسی‌های انجام گرفته در مراکز روزانه، پزشکان متخصص مختلفی در ساعات معینی

گردیده است که می‌توان از آن‌ها استفاده نمود. اگر چه سالمندان به افشره‌ها و داروهای گیاهی استاندارد، چندان اعتمادی نداشتند و همان گیاهان عطاری‌های قدیمی را ترجیح می‌دادند، اما می‌توان با توجیه آن‌ها و استفاده‌ی صحیح از داروهای استاندارد گیاهی به آن‌ها کمک کرد؛ ضمن این که سالمندان خود کوله‌باری از اندوخته‌های طب عامیانه هستند و می‌توانند تجربیات خود را انتقال دهند و در زمینه‌های پژوهش طب عامیانه و سنتی کمک زیادی کنند.

تشکر و قدردانی

در پایان از زحمات جناب آقای دکتر میر علی‌محمد سبزقبایی عضو محترم هیأت علمی دانشکده‌ی داروسازی و علوم دارویی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان تشکر و قدردانی می‌نمایم.

بعضی بیماری‌های مزمن مختص سالمندان مانند مشکلات و بیماری‌های جسمی و روحی دوران یائسگی زنان، تومورها و کیست‌های ناشی از بیماری‌های زنان، برخی از انواع سرطان سینه، تکرر ادرار و مشکلات پروستات در آقایان، پارکینسون و ضعف قوای بدنی از گیاهان دارویی، سبزیجات و حتی میوه‌ها استفاده کرد (۵). در واقع سهم بزرگی از بیماری‌های مزمن که افراد مسن را درگیر می‌کند، می‌تواند توسط بهبود تغذیه و کاربرد گیاهی پیش‌گیری یا درمان شود (۶-۷).

نتیجه‌گیری

با این که کار کردن در زمینه‌ی داروهای گیاهی تنها با تکیه بر تجربه و آزمایش سعی و خطا، درستی و کارایی خود را نشان می‌دهند، ولی به هر حال تعداد زیادی داروهای استاندارد از گیاهان دارویی تهیه

References

- Zarowitz BJ. Pharmacologic consideration of commonly used gastrointestinal drugs in the elderly. *Gastroenterol Clin North Am* 2009; 38(3): 547-62.
- Authors Elderly Group. General medicine, elderly. *Proceedings of the Iran's First International Conference on Aging*; 1999 Oct 19-21; Tehran, Iran. Tehran: The Disabled and Elderly Nursing Home Kahrizak, Benefactor Women; 1999. [In Persian].
- Ahmadi B, AliMohamodian M, Mahmodi M. Patterns of drug use in people 55 and older residing in Tehran. *Salmand Iran J Ageing* 2007; 2(6): 421-6. [In Persian].
- Mirzamani S, Hellisaz M, Sadidi A, Safari A. Comparison of the effect of pain on various aspects of life, the elderly and people with chronic pain. *Salmand Iran J Ageing* 2008; 3(7): 48-57. [In Persian].
- AhmadiRad H. Application of herbal medicine. *Proceedings of the Iran's First International Conference on Aging*; 1999 Oct 19-21; Tehran, Iran. Tehran: The Disabled and Elderly Nursing Home Kahrizak, Benefactor Women; 1999. p. 25-8. [In Persian].
- Fralic J, Griffin C. Nutrition and the elderly: a case manager's guide. *Lippincotts Case Manag* 2001; 6(4): 177-82.
- Omran ML, Morley JE. Assessment of protein energy malnutrition in older persons, part I: History, examination, body composition, and screening tools. *Nutrition* 2000; 16(1): 50-63.

The Algorithm of Herbal Medicine Usage in Nursing Homes, Isfahan, Iran

Zohreh Bakhtiyari¹

Abstract

Background: The elderly population uses the highest amount of drugs due to various disorders. They commonly face drug interactions as well. On the other hand, most of the elderly believe in the effects of medicinal plants and widely use them to treat their diseases. Although medicinal herbs have fewer side effects, nursing home residents do not access them under medical supervision. The aim of this study was to review the application of herbal medicines under medical supervision in nursing homes in Isfahan, Iran.

Methods: In a descriptive-analytical study during November-December 2008, doctors and nurses working in nursing homes in Isfahan were included. There are 10 private and charity nursing homes in Isfahan. We referred to all centers and performed open interviews with the doctors or nurses in charge. Their comments were collected and analyzed.

Findings: Based on the results, 98% of the studied doctors and nurses did not believe in complementary and herbal medicine and indeed preferred chemical drugs. However, many seniors believed this kind of treatment to be better. The most common herbal medicines in these centers were musyllium and C.lax to eliminate constipation.

Conclusion: Regarding the side effects of some chemical drugs and the existing belief in herbal medicines among the elderly, it is recommended to employ doctors with a tendency toward traditional medicine and enough information in this field.

Keywords: Elderly, Nursing home, Herbal medicines

¹ Research Assistant, Department of Clinical Sciences, School of Pharmacy and Pharmaceutical Sciences, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran

Corresponding Author: Zohreh Bakhtiyari, Email: clinical.pharmacy@mui.ac.ir